

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
CZU 343.225 B27

BANU (ȘOMICU) Marcela

IRESPONSABILITATEA PENALĂ

SPECIALITATEA – 554.01 DREPT PENAL

ȘI EXECUȚIONAL PENAL

Rezumatul tezei de doctor în drept

Chișinău, 2022

**Teza a fost elaborată Departamentul de Drept,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova**

Conducător științific:

MARIȚ Alexandru, *doctor în drept, profesor universitar.*

Referenți oficiali:

1. **BUJOR Valeriu**, *doctor în drept, profesor universitar;*
2. **BOTNARU Stela**, *doctor în drept, conferențiar universitar.*

Componenta consiliului științific specializat:

1. **BARBĂNEAGRĂ Alexei**, *Președinte al CȘS, doctor habilitat în drept, profesor universitar;*
2. **CERNOMOREȚ Sergiu**, *Secretar științific al CȘS, doctor în drept, conferențiar universitar;*
3. **CUȘNIR Valeriu**, *membu al CȘS, doctor habilitat în drept, profesor universitar;*
4. **MORARU Victor**, *membu al CȘS, doctor în drept, profesor universitar;*
5. **GRAMA Mariana**, *membu al CȘS, doctor în drept, conferențiar universitar;*
6. **ALECU Gheorghe**, *membu al CȘS, doctor în drept, profesor universitar (România)*

Suținerea va avea loc la 28 ianuarie, 2023, ora 11:00, în ședința Consiliului Științific Specializat D 554.01-22-23 din cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova (adresa: R. Moldova, mun. Chișinău, str. VLAICU PĂR-CĂLAȘ N°52, SALA SENATULUI).

Rezumatul și teza de doctorat pot fi consultate la biblioteca ULIM și pe pagina web a Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (www.cnaa.md).

Secretar științific al

Consiliului științific specializat, *doctor în drept,*
conferențiar universitar

CERNOMOREȚ Sergiu

Conducător științific,

doctor în drept, profesor universitar

MARIȚ Alexandru

Autor

BANU (ȘOMICU) Marcela

© BANU (ȘOMICU) Marcela, 2022

CUPRINS

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII.....	4
CONȚINUTUL TEZEI.....	11
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	13
BIBLIOGRAFIE.....	26
ADNOTARE (în limbile română, rusă și engleză).	29

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate. Conform alin.(3) art.1 din Constituția Republicii Moldova „R.M. este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui [...] sunt valori supreme și sunt garantate” [1].

Având în vedere acest deziderat, constatăm că scopul pedepsei penale, constând în corectarea condamnatului, restabilirea echității sociale, prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, inclusiv, din partea condamnatului, poate fi atins doar prin aprecierea corespunzătoare a celor comise, fără o subapreciere sau o supraapreciere a celor săvârșite [22].

Atestăm interferențe clare între principiile dreptului penal care sunt prevăzute în CP al RM: „... interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii penale sunt interzise” (alin.(2) art.3 CP RM) [2]; „persoana este supusă răspunderii penale și pedepsei penale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție” (alin.(1) art.6 CP RM) [2].

Chestiunea sau problema responsabilității ori a lipsei de responsabilitate a persoanei în planul judecării medico-legale este una de mare importanță pentru *gestionarea justă a actului de justiție*. Posibilitatea de a stabili, dacă un subiect este ori nu responsabil, în raport cu actele anti-sociale săvârșite, asigură eventualitatea unei judecări obiective și corecte. Miza adevărată, în situațiile în care se dubitează asupra capacității acuzatului de a fi responsabil pentru faptele comise, constă în probarea științifică riguroasă a unei patologii de natură să anuleze posibilitatea acestuia de a distinge între bine și rău. În mod rezumativ, trebuie de demonstrat că există o alterare masivă a capacității de opțiune axiologică în ceea ce îl vizează pe inculpat, deci de înțelegere și respectare a legii.

Teza respectivă de doctorat se impune prin promovarea anumitor **viziuni inovatoare de ansamblu**, sintetice și interdisciplinare, asupra instituției iresponsabilității penale și a noțiunilor care o interconectează la sistemul normativului penal. Lucrarea de doctorat se înscrie printre studiile puține la număr, în acest aspect științific, care se referă la tratarea complexă a aspectelor legate de iresponsabilitatea penală. Este inovațională aprecierea printr-un tratament conceptual nou a iresponsabilității penale în raport cu legislația în vigoare a RM și a României, acest tratament juridico-penal fiind configurat prin interpretări complexe și multiaspectuale a unor definiții ori expresii incidente acestui subiect analizat.

Iresponsabilitatea penală a fost abordată într-un cadru sistemic, și anume cel al dimensiunii subiective de ansamblu a infracțiunii. În acest context, au fost determinate anumite limite funcționale ale iresponsabilității penale și mecanismul funcțional de apreciere al acestuia, în raport cu unele dintre instituțiile dreptului penal și extrapenale, precum și cu unele reglementări conexe. Anume prin acest ultim pas s-a extins și dezvoltarea acestui sistem de reglementare a vinovăției penale - ca element al infracțiunii și ca semn al conținutului infracțiunii, oferindu-se posibilitatea unei eficiente aplicări a respectivului cadrul normativ în materie

de răspundere penală pentru infracțiunile săvârșite și în strictă respectare a limitelor vinovăției admise. De asemenea, s-a făcut și o tentativă, sperăm reușită, a se stabili determinantele funcționale ale stărilor psihice emotive și afective la comiterea infracțiunii[68.].

În opinia noastră, toate cele sus-menționate creează premise sigure pentru o abordare multiaspectuală, complexă și integrală a problemei iresponsabilității penale, dar și o protecție juridico-penală adecvată și corespunzătoare a acestor tipuri de persoane cu dizabilități cu handicap mintal.

Încadrarea temei în preocupările internaționale, naționale și zonale o constituie sugestiile și reflecțiile, opiniile, savanților cercetătorilor din cadrul jurisprudenței (dreptului penal, criminologiei, psihologiei juridice, criminalistică etc.), dar și a altor discipline precum și cele al filosofiei, sociologiei, psihologiei.

Vorbim aici despre principiile etice generice sau generale în materia care se fundamentează pe relația dintre medic și pacient, adică bolnav psihic care de fapt se regăsesc în cadrul declarației Asociației Medicala Mondiale (în continuare AMM). Acestea sunt publicate în cadrul celei de 47-a Adunări Generale de la Bali, din Indonezia din 1995 [16.].

De fapt, referindu-ne, de altfel, la pericolul social al bolnavului psihic pentru societate și la expertizele medico-legale se pot enumera câteva aspecte:

- Trăsăturile de caracter de cele mai multe ori reflectă potențialul criminogen care se poate manifesta, la rândul său, prin multiple tulburări de comportament, ceea ce și îi conturează de fapt personalitatea bolnavului psihic.

Cu alte cuvinte constatarea unei discrepanțe sau lipsei de corelație dintre caracter și izbucnirile temperamentale, lipsa de reținere, inhibiției, stăpânirii interne, constatarea unei fragile sau imature voințe și afectivitate etc.;

- Aspectul antisocial poate fi apreciat în mod complex de o inadaptabilitate continuă și un caracter patologic deosebit de alți indivizi;

- Caracterul actelor antisociale este total negândit, spontan, fără o careva logică de pregătire pentru a reuși sau finaliza cele propuse să se realizeze;

- Răutate și agresivitate sporită, caracterizată printr-o răbufnire spontană etc.

Dacă este să facem o îmbinare dintre această personalitate dezarmonioasă și starea de narcomanie (beție rece) sau beție (caldă) sar putea face unele corelațiuni și anume:

- la bolnavii psihici se pot constata, anumite tendințe specifice ce pot fi apreciate la nivel medico-legal și psihiatric, respectiv [343]:

- din cauza deficitului în cadrul personalității a unor sentimente moral și sociale se scoate vădit în evidență o tendință de a face rău;

- manifestarea bravadei față de pericole, scoaterea în exces în evidență a personalității în fața societății, mai ales în perioada post-delictum;

- simularea post-delictum;

- încăpățănarea, îndărătnicirea, inadaptabilitatea create în anumite condiții propice de societate, lipsa de supraveghere, sau recidivarea lor deja;

- evoluția stărilor de malignitate sau de gravitate, a faptelor social periculoase, în activitățile infracționale.

Așadar, pericolul social al infractorului cu tulburări psihice este evident, constatat prin expertizele medico-legale psihiatrice, mai ales la depistarea psihopațiilor și la stabilirea și dispunerea sau aplicarea măsurilor de siguranță cu caracter medical conform legislației existente.

Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg pentru crimele aflate sub jurisdicția sa, nu a admis nici o apărare fondată pe cauze care ar exclude caracterul infracțional al faptei: fapte justificative, după unele sisteme de drept sau apărări, după altele.

Convențiile internaționale ulterioare cum ar fi: Convenția asupra genocidului 1948 [12]; Convențiile de la Geneva 1949 [7] și Protocoalele adiționale 1977[11]; Convenția asupra apartheidului 1983[8], de asemenea, au exclus apărările cu efect exonerator de răspundere.

În cadrul cercetării este realizată analiza mai multor opinii doctrinare relevante în legătură cu tematica tezei. În mod special, au fost cercetate lucrările următorilor autori: din Republica Moldova, România, Federația Rusă, Franța, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, etc. Respectiv îi menționăm pe A. Borodac, I. Macari, S. Brînză, X. Ulianoschi, A. Mariș, C. Florea, S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama (din Republica Moldova), V. Dongoroz, Antoniu, M. Basarab, F. Stretanu, G. I. Mircea, Gh. Mateuș, L. Biro, C. Bulai, V. Pasca, C. Mitache, T. Toader, V. Papadopol, M. Apetrei, I. Pascu, C. Drimer, C. Butiuc, A. Boroi, A. Dineu, V. Dobrinioiu, I. Dobrinescu, Șt. Daneș, J. Grigoraș, G. Râpeanu, O. Loghin, A. Filipaș, Ch. Nistoreanu, I. Molnar, V. Lazăr, A. Ungureanu, I. Tănăsescu, N. Giurgiu, O.-A. Stoica, C. Stegăroiu, M. Zolyneak, T. Pop, I. Tanoviceanu, N.-T. Buzea (din România), V. Iacușin, V. Cudreavțev, I. Cozacichina, A. Naumov, B. Curinov, G. Crigher, S. Borodin, N. Cuznețov, N. Taganțev, V. Luneev, O. Dubovic, I. D. Cotov, A. Piontcovschii, Filianovschii, S. Tararuhin, A. Rarog, B. Volcov, V. Tcacenco, C. Tihonov, A. Ugrehidze, N. Zagorodnicov, B. Zdravomâslov, (din Federația Rusă), F. Antolisei, G. Fiandaca, G. Bettiol, H. H. Jescheck, E. Musco, F. Mantovani, R. Maurach, V. Manzini, A. Miriska, R. Maurach, F. Curi, C. Birnbaum, P. Bordessoule, J. Robert, B. Hogan, I. C. Smith, C. Elliot, H. Lecrec, R. Panain, F. Quin, A. Vitu, R. Merle, G. Ștefani, B. Bouloc, G. Lévassieur, Donnedieu De Vabres F. Desportes, J. Pradel, J. Wessels, F. W. Bless, (din alte state) etc.

Vorbind despre **scopul și obiectivele** tezei, menționăm: Astfel, scopul tezei de doctorat a constat în analiza juridico-penală a iresponsabilității, prin prisma reglementărilor în această materie adoptate în RM și România, precum și în ipoteza unui ansamblu de cunoștințe de natură psihologică, psihiatrică judiciară, criminologică etc.

Scopul lucrării constă în realizarea unei cercetări teoretico-practice temeinice, axate pe starea de iresponsabilitate a persoanelor care au comis sau comit infracțiuni și/sau stările conexe, sau tangente ei, afiliate dar distincte, sau care au sau pot avea influență asupra modalităților de individualizare a infracțiunii, sau în stabilirea specificului de calificare a unor forme sau categorii de infracțiuni, precum și în identificarea și/sau soluționarea dificultăților practice în procesul de apreciere a acestora.

Rezultând din conținutul **scopului propus**, au fost operante mai multe **sarcini (obiective) ale cercetării**, în special:

- analiza materialelor științifice publicate în RM și în alte state referitor la responsabilitate, iresponsabilitate și responsabilitatea redusă;
- clarificarea limitelor de delimitare conceptuală între categoriile juridice de răspundere penală, responsabilitate și iresponsabilitate;
- identificarea și clarificarea conceptuală a corelației între iresponsabilitatea penală și cauzele care înlătură caracterul penal al faptei (cauzele justificative);
- interpretarea doctrinară a cauzelor care înlătură responsabilitatea penală;
- evaluarea teoretică a conceptului de responsabilitate redusă;
- evaluarea științifică a condițiilor, criteriilor și efectelor iresponsabilității penale;
- cercetarea legislației RM și a celei internaționale în materia fundamentării instituționale a categoriei juridice de iresponsabilitate;
- identificarea și investigarea științifică a etapelor expertizei medico-legale psihiatrice a adultului, precum și a multiplelor nuanțe care vizează aspectele procesual-penale privind expertiza judiciară;
- evaluarea teoretico-practică a asistenței psihiatrice în RM;
- analiza comportamentului duplicitar din perspectivă medico-legală (în special tulburările de personalitate, criteriile de diagnosticare a tulburărilor de personalitate, beția, intoxicația cu substanțe toxice etc.);
- înaintarea unui ansamblu de concluzii și recomandări în vederea ajustării legislației penale la premisa eficientizării actului de justiție penală, în contextul faptelor prejudiciabile comise de către persoanele iresponsabile și cu responsabilitate redusă.

Ipoteza cercetării se bazează pe analiza juridico-penală a iresponsabilității, prin prisma reglementărilor în această materie adoptate în RM și România, dar și aprecierea ei printr-un ansamblu de cunoștințe furnizate pentru o mai profundă, justificată și adecvată constatare și apreciere de natură psihologică, psihiatrică judiciară, criminologică, de proces penal și/sau criminalistică etc. Astfel aplicarea normei juridico-penale ar asigura o interpretare univocă și o aplicare adecvată a reglementărilor referitoare la aceasta. Deoarece trebuie să apreciem că în cadrul legal al normei juridico-penale al RM, dar și a României, se poate uneori

determina, că interpretarea și aplicabilitatea normei asupra categoriei juridice de iresponsabilitate sunt uneori contradictorii, echivoce sau chiar ambigue uneori.

Ipoteza cercetării este bazată pe presupunerea, conform căreia:

- nu doar stabilirea caracterului afectului (fiziologic sau patologic), dar și diferențierea lui de unele manifestări patologice ale psihicului, de alte manifestări emotive, sau de alte configurații, care nu tot timpul contribuie la dereglări de conduită. Ori asemenea dimensiuni, precum starea de afect și a aprecierii lui prin prisma calităților psiho-individuale ale subiectului, a manifestărilor psiho-fiziologice în momentul cercetat, sau a comportamentului post-afectiv care uneori comportă similitudini cu starea de iresponsabilitate;

- se impune includerea în uzul normativ al CP RM a instituției *cauzelor de neimputabilitate* din perspectiva *armonizarea legislației penale naționale cu cea a țărilor din Uniunea Europeană* (italiană, spaniolă, germană, franceză, belgiană etc.). Se consideră necesar de reglementat în CP a RM trei cauze care exclud responsabilitatea: iresponsabilitatea, beția și minoritatea, care urmează a fi denumite ***cauze de neimputabilitate***;

- în CP a RM nu se reglementează adecvat și suficient trimiterea la tratament prin constrângere până la ieșirea din starea *psihotică*, cu rezolvarea ulterioară a responsabilității sau iresponsabilității persoanelor care s-au îmbolnăvit de ***o boală psihică după comiterea infracțiunii***;

- deseori aceste persoane, fiind numite la expertiza legală psihiatrică, rămân timp îndelungat arestate în așteptarea deciziei judecătorești ***pentru a fi eliberate de sub arest și îndreptate la tratament***, ce după noi constituie o încălcare a art. 3 CEDO;

- legislația procesual-penală în vigoare, care prevede efectuarea cercetării în cauzele cu privire la săvârșirea faptelor socialmente periculoase de către persoanele recunoscute iresponsabile și aplicarea față de acestea a măsurilor de constrângere cu caracter medical, nu reglementează pe deplin unele probleme, fapt care impune identificarea anumitor coerențe de ordin aplicativ ce duc, evident, la încălcarea art. 7 CEDO;

- în CP a RM se recomandă soluționarea problemei eficientizării răspunderii penale în anumite cazuri, prin includerea în legea penală a unor reglementări referitoare la situația de exonerare de răspundere penală în anumite cazuri, în special în cazul beției involuntare complete;

- în CP a RM s-ar impune prevederea excluderii aplicării dispozițiilor legii penale, datorită iresponsabilității persoanei care a consumat alcool și care se află într-o stare tulbură a conștiinței sale și a săvârșit o infracțiune;

- responsabilitatea trebuie raportată la diferite categorii de infracțiuni: săvârșite în stare de ebrietate, săvârșite în stare de afect, nepenalizarea cauzelor cu implicarea persoanelor grav bolnave etc.

- sunt de asemenea necesare anumite cercetări ale iresponsabilității penale, cu anumite aspecte conexe procesual-penale, privind expertiza psihologico-judiciară, cu diferite tipuri de expertiză psihologică judiciară, precum și anumite elemente care vizează legislația internațională referitoare, de asemenea, la iresponsabilitatea penală;

Există încă un complex de probleme determinate, care invocă specificul procedurii penale în cauzele care vizează persoanele cu anomalii psihice și se recomandă evidențierea în capitol separat al CPP RM: „Procedura penală specială în cauzele privind persoanele care au comise infracțiuni fiind cu anomalii psihice”.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Pentru a se realiza scopul propus și obiectivele menționate, au fost utilizate mai multe metode de cercetare științifică: metoda istorică, metoda comparativă, metoda logică, inducția, deducția, analiza statistică, metoda interviului, metoda sistemică, metoda empirică metoda de cercetare sociologică etc. Cercetările întreprinse se bazează pe studierea doctrinei penale, extrapenale și interdisciplinare a practicii instanțelor judecătorești atât din România, Republica Moldova, cât și a celeia de la CtEDO. Ca punct de reper ne-a servit legislația României, Republicii Moldova și legislațiile penale a unor state străine ceea ce vizează, bineînțeles, problematica iresponsabilității penale.

Metodele de cercetare, folosite în scopul determinării afectului fiziologic: observația, testele pentru abilități senzomotorii, de atenție, de memorie, de aptitudini, inteligență, de determinare a însușirilor psihice, de personalitate etc. Un grup distinct îl alcătuiesc testele proiective Rorschach, T.A.T., Szondi, Rozenzweig etc. inventarele de personalitate - M.M.P.I. ș.a.

Respectiva cercetare a iresponsabilității penale a pornit și s-a fundamentat pe informațiile din actele internaționale, a actelor normative, dar și a celor subordonate legilor, a actelor departamentale, dar și a studiilor științifice; monografice, manuale, studii, reviste, foruri științifice etc.

Un loc deosebit în cadrul studiului efectuat a deținut-o metoda comparativă și cea empirică. Astfel, metoda comparativă a fost utilizată în procesul delimitării între ele, a noțiunilor de responsabilitate, iresponsabilitate și responsabilitate redusă în diferite reglementări penale a diferitor țări.

Nu în ultimul rând, metoda comparativă a contribuit la identificarea unor practici legislative bune în materia iresponsabilității penale, consemnate în legislațiile unor state străine.

Codul penal al României, SUA, Poloniei, Belgiei, Greciei, Spaniei, Austriei, Germaniei, Cehiei, Franței, Italiei, Portugaliei, Slovaciei, Ungariei, Japoniei, Federației Ruse etc.

Menționăm că și metoda empirică a fost folosită abundant. În acest sens, precizăm că o parte din cercetarea efectuată este centrată pe analiza practicii

judiciare în materia iresponsabilității penale. La concret, au fost supuse analizei mai multe hotărâri judecătorești (sentințe, decizii etc.).

Pentru a se putea demonstra **ipoteza existentă** a fost întreprinsă o cercetare empirică sub formă de chestionare, date statistice, acte procedurale și procesuale întocmite de către organele competente. Scopul acestora a fost de a se putea identifica problema și ilustra caracterul pluridisciplinar și complex al tematicii vizate și studiate de către noi în teza de doctorat, precum și prin analiza cantitativă și calitativă a datelor pentru a se putea efectua reformularea respectivei ipoteze științifice respingerea sau acceptarea ei. A fost în acest sens utilizată ancheta sociologică în bază de chestionar și a celeia de sondajul de opinie, date statistice, scheme ilustrative elaborate de către noi personal etc., ca metoda cantitativă de studiu.

Investigațiile multiple nu doar că au facilitat sau au ajutat la abordarea unor ipoteze științifice, dar și au favorizat apariția unor concepte noi, dar, în și mai multe privințe, au determinat menținerea respectivului curs al respectivului demers științific și au facilitat formularea unor concluzii de rigoare, creând condiții sau căi optime asupra investigației științifice respective. La elaborarea prezentei teze au fost utilizate multiple metode cum ar fi: metoda psihologică, metoda logică (deductivă, inductivă), metoda sociologică, metoda statistică, metoda istorică care explică comportamentul făptuitorului, precum și alte metode juridice (metoda formal-juridică și concret-sociologică, metoda comparativă, analiza complexă și interpretativă a actelor normative). La cercetarea în cauză, tot ca punct de plecare, ne-au servit și dreptul penal și execuțional penal a criminologiei generale, a criminologiei clinice, sursele psihologiei juridice, iar analiza izvoarelor s-a efectuat în conformitate cu principiul obiectivității, fiind utilizate datele statistice ce se referă la fenomenul criminalității din RM.

CONȚINUTUL TEZEI

În *Capitolul 1* – „**Analiza materialelor științifice referitoare la responsabilitatea/ iresponsabilitatea penală**” include investigarea mai multor opinii doctrinare relevante în legătură cu tematica tezei. În mod special, au fost cercetate lucrările următorilor autori: S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama, A. Mariș, Grosu V., D. Baltag, A. Nacu, Al. Nacu, V. Florea și I. Arjuc, X. Ulianovschi, C. Barbacar, M. Avram, C. Rusnac, S. Brînză, V. Bujor, T. Popovici, V. Cobășneanu, N. Oprea, A. Nacu, M. Revenco (*Republica Moldova*); V. Dongoroz, I. Oancea, S. Kahane, N. Drughescu, I. Moraru și V. Predescu, C. Bulai, V. Beliș, G. Nistoreanu și A. Boroi, V. Hanga, I. Tănăsescu, C. Tănăsescu, G. Tănăsescu, L. Uța și C. Jora (*România*); H. Barte și G. Ostapzeff, C. Virginie, M. Ellenberger (*Franța*); M. Gidilenco, I. Faber, I. Filanovschi, M. Isaev, N. Cuznețov, O. Cherbicov, U. Candinschi, U. Serbschii, N. Taganțev, E. Holodovscaia, D. Luț, T. Ceceli, A. Homovschi, V. Cudreavțev, N. Malein, G. Morozov, F. Safuanov, C. Ivanov, M. Carlov,

autorii N. Jaricov, G. Morozov, D. Hritinin (*Federația Rusă*); M. Calășnic, V. Lebedinschii, D. Moghiliovscaia, V. Trahterov (*Ucraina*). Respectiv,

Capitolul 1 conține 2 paragrafe: 1.1. Analiza cercetărilor științifice de referință în materia clarificării conceptuale a iresponsabilității penale, publicate în Republica Moldova și România;

1.2. Analiza unor reglementări penale și a lucrărilor științifice cu privire la responsabilitatea și iresponsabilitatea penală adoptate sau publicate în literatura de specialitate din alte state și Concluzii la Capitolul 1, operându-se, cu literatura juridico-penală sau de specialitate din Republica Moldova, România, Federația Rusă, Franța, SUA, Marea Britanie, Italia etc., unde se stabilește un anumit rol și loc al noțiunilor, definițiilor, concepțiilor, referitoare la iresponsabilitatea penală, iresponsabilitatea și responsabilitatea redusă. După multiple polemici științifice, respectiv, întâi la nivel doctrinar și apoi, în mod practic, s-a ajuns la o etapă de recunoaștere a efectului exonerat de răspundere penală, astfel, iresponsabilitatea penală apreciindu-se că un caz care înlătură răspunderea penală. Mai apoi s-a invocat consacrarea pe cale legislativă a efectului de atenuare a răspunderii penale, a instituției responsabilității reduse, aceasta într-un mod excepțional. La ora actuală, responsabilitatea redusă a fost recunoscută în unele sisteme de drept și pe cale jurisprudențială, alte sisteme au impus-o de Curtea Constituțională (Italia), în timp ce în CP, într-un mod mai explicit, în legislația penală din Franța. Cei drept, există însă și unele state, unde problema în cauză încă nu se abordează la nivel legislativ.

Capitolul 2 – „Iresponsabilitatea penală: noțiune, caracterizare, condiții” cuprinde 5 paragrafe: 2.1 Responsabilitatea și iresponsabilitatea, responsabilitatea redusă în dreptul penal. Bariera între iresponsabilitate și responsabilitate. Cauze care exclud responsabilitatea penală; 2.2. Iresponsabilitatea penală și coraportul ei cu cauzele care înlătură caracterul penal al faptei/cauzele justificative potrivit legislației penale din România și Republica Moldova; 2.3. Noțiune și caracterizare generală a iresponsabilității penale; 2.4. Condiții și criterii de evaluare a iresponsabilității penale; 2.5. Analiza unor reglementări internaționale în materia iresponsabilității penale; Concluzii la Capitolul 2.

În cadrul investigației s-a constatat că este posibil ca starea de iresponsabilitate să preexiste și să coexiste sau să se suprapună cu o altă cauză, care face ca fapta să nu constituie infracțiune sau să nu intre în concurs cu o astfel de cauză. S-a acordat atenție separată semnelor și trăsăturilor relevante penalicește legate de stările psihice și clasificarea lor, s-a examinat coraportul dintre responsabilitatea socială și responsabilitatea juridică, precum și analiza sumară a conceptelor de responsabilității și iresponsabilității, precum și a conceptului responsabilității reduse în legislația RM, în particular a conceptului de iresponsabilitate după vârstă. S-a interpretat, în context, stările de iresponsabilitate legate sau în corelare cu alte cauze care înlătură caracterul penal al faptei. Pe cale de efect s-a tratat noțiunea, caracteristica și criteriile de

determinare a iresponsabilității penale. De asemenea s-au făcut reflecții și aprecieri referitoare la unele particularități specifice ale noțiunilor de responsabilitate iresponsabilitatea și responsabilitatea redusă.

Capitolul 3 – „Limitele interne și posibilitățile de apreciere a iresponsabilității penale conține: 3.1. Iresponsabilitatea persoanei aflate în stare de afect; 3.2. Problematika iresponsabilității în situația consumului de droguri sau băuturi alcoolice; 3.3. „Entitățile psihice” ale personalității în limitele normal-patologice; 3.4. Aspecte procesual-penale privind expertiza psihologico-judiciare și psihiatrică privind constatarea iresponsabilității și a stărilor conexe și adiacente; 3.5. Actio libera in causa; 3.6. Efectele constatării iresponsabilității penale și temeiurile pentru aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical; și, respectiv, Concluziile la Capitolul 3.

După o abordare complexă a responsabilității penale prin prisma corelării cu starea de afect fiziologic și patologic, devine inerentă explicarea situațiilor de nepedepsire a persoanelor iresponsabile, legate de stările de alienare apărute după comiterea infracțiunii. În context, este analizată responsabilitatea raportată la diferite categorii de infracțiuni: săvârșite în stare de ebrietate, săvârșite în stare de afect, nepenalizarea cauzelor cu implicarea persoanelor grav bolnave etc. Sunt cercetate anumite aspecte procesual-penale privind expertiza psihologico-judiciare, tipurile de expertiză psihologică judiciară, precum și anumite elemente care vizează legislația internațională referitoare la iresponsabilitatea penală.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele care au fost obținute în urma cercetării efectuate de către noi în cadrul actualei teze de doctorat pot fi expuse în următoarele teze: *au fost cercetate* opinii din doctrina contemporană consacrată iresponsabilității penale; *a fost argumentată* reglementarea mai concisă și abordată în complex multiaspectual respectiva instituție de drept penal; *au fost studiate* normele penale în legislația penală a Republicii Moldova, României dar și a altor state; *au fost cercetate* reglementările din legislațiile extrapenale (psihiatrie, medicină legală, criminalistică etc.) a Republicii Moldova și a României; *a fost expus și elucidat mai amplu* conținutul a iresponsabilității penale; *s-a efectuat și o analiză* mai complexă și mai diferențiată a iresponsabilității penale; *s-a demonstrat* diferența dintre iresponsabilitatea penală și responsabilitatea penală redusă precum: și corelațiile lor cu stările afective motivaționale; *s-a efectuat o analiză comparativă* de drept penal a normelor din Codurile penale ale altor state ce țin de reglementările iresponsabilității penale și stările conexe ale acesteia; *s-au făcut cercetări* relevante asupra normelor juridico-penale, contravenționale și procesual penale, în domeniul psihiatric, a medicini legale, și al celor din domeniul criminalisticii conexe și tangente iresponsabilității penale; *s-a efectuat și o cercetare empirică*; *au fost făcute* recomandări și concluzii care au avut menirea să ajusteze codurile penale al României și Codul penal al Republicii Moldova.

Grație unor tratării sau abordări complexe și exhaustive a respectivului **obiect de cercetare**, a fost, în mod clar, soluționată o **problemă actuală, de importanță majoră și științifică** și anume: *elaborarea și fundamentarea științifică a cadrului conceptual privind iresponsabilitatea penală, fapt care a contribuit la clarificarea rolului, locului, condițiilor și efectelor acestei instituții subiective penale, orientându-se aplicarea legislației penale în strictă corespundere cu principiile subiective care au determinat, condiționat și promovat actul prejudiciabil comis.*

De asemenea, studiul a vizat și determinarea conceptuală a conținutului responsabilității, responsabilității reduse, iresponsabilității, precum și a sistemului de reglementare a vinovăției – ca semn al infracțiunii și element al componenței infracțiunii, care ne și oferă posibilitatea unei analize mai eficiente la aplicarea cadrului normativ în materia respectivă.

Drept rezultate științifice care au fost obținute în urma respectivelor cercetări desfășurate, operând cu noutăți științifice și cu rezultatele obținute în urma studiului **problemei științifice actuale de importanță majoră** care a fost examinată se pot enunța anumite concluzii.

Problema științifică importantă a fost demonstrată prin concluziile elaborate în baza ipotezei de cercetare, după cum urmează:

- În legislația penală română, răspunderea subiectivă constituie garanția legală pentru o persoană de a nu fi pedepsită, decât dacă a săvârșit cu vinovăție o faptă socialmente periculoasă și care este incriminată de legislația penală, cu condiția să nu existe o cauză care să determine faptul, ca respectivă faptă să nu constituie infracțiune.

- Rolul preventiv-educativ al pedepsei nu poate fi conceput decât cu privire la o persoană care dispune de capacitatea de a conștientiza și a înțelege semnificația amenințării pedepsei eventuale și, respectiv, a pedepsei efectiv aplicate.

- Responsabilitatea constituie un prim element al vinovăției penale și presupune aptitudinea subiectului față de propria conduită, conform cerințelor legale, adică capacitatea de a înțelege semnificația antijuridică a faptei sale și de a-și coordona și dirija propria conduită.

- Existența responsabilității presupune *un anumit grad sau nivel de maturizare și conștientizare a persoanei umane*, dar și o stare bio-psihică de a-i permite subiectului să cunoască semnificația actului său și să își dirijeze într-un anumit mod conduita. Expertizele au o deosebită importanță în cauzele cu privire la minori. După cum știm, constatarea vârstei sau stării psihice în legislație se cere sau se prevede expertiza în mod obligatoriu, nu întâmplător și în unele situații, cum ar fi cele pentru aprecierea **discernământului** distinct ca esență de **responsabilitatea penală**.

- Responsabilitatea *redușă* este o stare limitrofa între responsabilitate și iresponsabilitate, diminuând răspunderea pentru cele comise. Responsabilitatea

redușă are la bază *dereglări de ordin psihic*, care nu exclud responsabilitatea, dar care, spre deosebire de iresponsabilitate, *nu sunt stări maladive*.

- La rândul său, iresponsabilitatea este o starea de incapacitate psiho-fizică a persoanei care nu-și poate da seama de caracterul, sensul și valoarea socială, morală și juridică a faptelor pe care le săvârșește și rezultatelor sau a urmărilor acestora, sau care nu-și poate diriguia în mod normal voința, în coraport cu propriile sale fapte. Care *în momentul săvârșirii acțiunii* socialmente periculoase, prevăzute de legea penală, în culmea stării psihologice provocate de o boală cronică mintală, tulburare temporară a activității psihice, oligofreniei sau altei stări patologice, - nu putea conștientiza propriile sale acțiuni sau să conducă cu ele. Recunoașterea persoanei drept iresponsabilă este un factor juridic și numai instanța de judecată poate recunoaște persoana iresponsabilă. Iresponsabilitatea are la bază două criterii: *medical* – care se caracterizează prin existența unei boli psihice cronice a unor tulburări psihice temporare sau a unei alte stări cu modificări psihice concomitente sau consecutive; *juridic* – care se caracterizează prin absența/ lipsa aptitudinii de a fi *conștient* de propriile acțiuni săvârșite.

- În condițiile în care vinovăția autorului ce a comis fapte ilicite poate fi analizată decât în raport cu momentul în care acesta dispunea de *o voință liberă*, nu considerăm că răspunderea lui efectivă ar trebui stabilită doar prin raportare la *momentul comiterii acțiunii*, în care el era lipsit de capacitatea de a înțelege și a voi. Soluția constatării vinovăției, prin raportare exclusivă la un moment în care lipsea premisa esențială a acesteia (responsabilitatea) ar deschide calea unei răspunderi obiective. Doar *răspunderea obiectivă* poate explica o condamnare a autorului în considerarea unei fapte intenționate pe care, atunci când era responsabil nu a prevăzut-o, *iar atunci când a comis-o era în fapt iresponsabil*. Respectiv, dacă în clipa comiterii faptei prejudiciabile, făptuitorul se afla în una dintre *stările care exclud vinovăția* (iresponsabilitate, beție involuntară completă etc.), *el nu va fi pasibil penal*, chiar dacă urmarea socialmente periculoasă se va produce după ce el și-a redobândit aptitudinea sa volitivă și intelectuală. Dacă autorul comite acte de executare și *după dispariția stării de iresponsabilitate*, el va putea fi tras la răspundere pentru aceste acte.

- Va fi supus răspunderii penale persoana care la *momentul comiterii faptei prejudiciabile nu era responsabilă*, dar la un moment anticipat acestuia, când a fost responsabilă, a provocat, în mod intenționat sau din imprudență, *determinanta viitoare sale stări de iresponsabilitate (beția sau intoxicația voluntară completă)*. Această, din urmă, situație se manifestă ca *o excepție de la regula potrivit căreia responsabilitatea se analizează în raport de momentul săvârșirii faptei*.

- În doctrină este *quasiunanim* admisă opinia potrivit căreia, chiar în caz de *beție preordinată*, dacă infracțiunea comisă este diferită de cea pe care *autorul și-a propus-o*, *el va fi pasibil pentru o faptă din imprudență și nu pentru o infracțiune intenționată*, în măsura în care nu a prevăzut sau acceptat posibilitatea

comiterii acesteia, adică în *starea de iresponsabilitate la momentul provocării*, care după noi constituie *o satisfacție fidelă a esenței subiective a răspunderii penale*.

- Legislația penală a RM a adoptat criteriul, după cum știm, bio-psihologic și aceasta pentru definirea la rândul său a iresponsabilității, ceea ce presupune că nu este suficientă doar constatarea existenței, dar a unei afecțiuni psihice pentru a concluziona în favoarea iresponsabilității, însă ar mai fi și în plus, dar și în mod necesar, afecțiunea în cauză a înlăturat capacitatea de voință și înțelegere a respectivei persoane.

- Iresponsabilitatea constituie o cauză ce exclude caracterul penal al faptei și nu trebuie confundată cu alte cauze sau stări de eliberare de răspundere penală, cu eliberarea de pedeapsa penală și de înlăturare a răspunderii penale sau consecințele condamnării, chiar dacă unele *stări afective* sau *emotive* sunt de natură doar a *atenua răspunderea penală*.

- Afectul este de două feluri: *patologic* și *fiziologic*, și doar afectul patologic *excluce responsabilitatea persoanei*. Responsabilitatea *redușă* însă, nu se confundă cu afectul fiziologic care este, sau poate fi la rândul său, creat prin provocarea victimei chiar sănătoase din punct de vedere mintal.

Însă, pe fonul *stărilor malade preexistente* *provocarea* poate crea starea de afect patologic, apreciat ca o stare de iresponsabilitate, dacă expertiza medico-legală psihiatrică va confirma faptul dat.

- În cadrul *expertizei psihologic-judiciare* afectul fiziologic este cercetat pentru a identifica posibilitățile de conștientizare și de dirijare a acțiunilor de către subiect în timpul comiterii infracțiunii.

- *Expertiza medico-legală psihiatrică* se efectuează conform ordonanței organului de urmărire penală sau încheierii instanței judiciare. Problemele medicale ale iresponsabilității se hotărăsc de către psihiatria judiciară, care are drept *rol auxiliar* la înfăptuirea justiției pe dosare penale. Legea prevede cazurile obligatorii de efectuare a expertizei medico-legale psihiatrice.

- Din cele expuse reiese că, în timpul aplicării *măsurilor de constrângere cu caracter medical* aspectul lor prevalează asupra celui juridic și *nu urmăresc un scop de pedeapsă penală*. Aplicarea tratamentului medical forțat acestor persoane se realizează doar în conformitate cu indicațiile medicale privind tratamentul bolii psihice, al alcoolismului și narcomaniei. Trebuie de menționat că tratamentul forțat după sarcinile sale *se deosebește în mod radical de pedeapsa penală*. Pedeapsa are *ca scop corectarea și reeducarea condamnatului*, în timp ce măsurile de constrângere cu caracter medical pun *ca scop însănătoșirea bolnavului și protecția societății de acțiuni periculoase*, pentru care el nu poate răspunde, din cauza stării sale psihice. Aceste măsuri nu au un caracter de chin, de reprimare, ci sunt înfăptuite, în primul rând, în *interesele persoanei bolnave* și nu se aplică pe un termen dinainte stabilit, fiindcă este greu de apreciat peste cât timp se va însănătoși persoana, sau când se va schimba starea ei psihică spre

normal - circumstanțele în care va fi pierdută necesitatea aplicării unor asemenea măsuri.

- Referitor la ***bolile și devianțele psihice*** care influențează și determină comportamentul criminal, în ce mod și în ce măsură acestea influențează personalitatea criminalului, cum se manifestă un infractor bolnav psihic, care sunt infracțiunile cele mai des săvârșite de către acesta și care este modul său de operare, care sunt metodele de combatere a acestui tip de criminalitate. Prin urmare, analizând fiecare categorie de boli psihice și fiecare boală psihică în particular, am ajuns la concluzia că bolile și devianțele psihice influențează într-o mare măsură comportamentul infracțional. Și chiar dacă nu toți bolnavii psihici devin infractori, la fel cum și nu toți infractorii sunt bolnavi psihici. Totuși o bună parte din persoanele care suferă de asemenea afecțiuni sunt *predispuși spre criminalitate*, deoarece *sistemul lor nervos central este grav afectat și aceștia nu privesc realitatea așa cum este ea, ci așa cum o văd ei prin prisma bolii lor*. În aceeași ordine de idei, ne-am referit și la o grupă aparte de infractori cu devianțe psihice, și anume alcoolicii și toxicomanii (narcomanii) atât prin prisma aprecierii responsabilității, cât și iresponsabilității lor.

- ***Trebuie ținute neapărat la evidență și persoanele care au fost supuse tratamentului medical prin constrângere și apoi eliberate, în urma săvârșirii unei infracțiuni.*** Nu mai puțin important este lucrul psihologilor și a psihiatrilor cu așa categorie de bolnavi psihici cum sunt psihopații, care în ciuda faptului că suferă de o tulburare psihică, totuși sunt pasibili de răspundere penală. Pentru prevenirea săvârșirii infracțiunilor de către persoanele care suferă de anumite dizabilități psihice, este nevoie de asemenea *a se lua la evidență* aceste persoane din *momentul aflării* despre boala psihică și *a se crea un registru regional sau național* despre evidența acestor persoane și devianța psihică de care suferă, ***chiar dacă acestea nu au comis încă nici o infracțiune.***

- Desprinderea cauzelor justificative de cele neimputabile se face uneori pe cale legală ori de către jurisprudență, relevându-se că unele cauze au efecte „in rem”, ceea ce le conferă caracter de fapte justificative, iar altele au efecte „in personam”, fiind socotite cauze de nevinovăție. Cauzele justificative sunt situații reglementate de lege, în prezența cărora o faptă conformă noimei de incriminare încetează să mai fie în contradicție cu întreaga ordine de drept, devenind permisivă.

- Organele competente și persoanele împuternicite trebuie să efectueze examinarea rapidă, deplină, obiectivă și multilaterală a tuturor împrejurărilor, acordând o atenție deosebită asigurării apărării drepturilor și intereselor legitime a persoanelor care au săvârșit fapte socialmente periculoase.

Din punct de vedere interdisciplinar (drept penal, drept procesual penal, psihiatrie, psihologie judiciară, medicină legală, criminalistică, bioetică etc.), teza de doctorat are o dimensiune interdisciplinară și ține de complexitatea instituției responsabilității și a iresponsabilității în cadrul actului infracțional. La

rândul său psihologia judiciară se află în legătură cu știința dreptului și aceasta, în contextul vizat (de exemplu a responsabilității și iresponsabilității), oferă dreptului importanța de a utiliza un aparat sau instrumentariu asupra conduitelor umane care, la rândul lor, au o finalitate criminogenă (responsabilitate redusă). Totodată, dreptul îi limitează disciplinei psihologiei judiciare aria de extensie a conduitei umane și care va fi analizată doar din perspectiva normelor juridice, mai cu seamă cele juridico-penale. Adică, propriu-zis subiectivul existent sub reglementarea norme juridico-penală, care ne ajută sau condiționează o justă încadrare juridică a faptelor prejudiciabile sau o bună dozare a pedepselor penale.

Procedura penală ca disciplină și cu psihologia judiciară se regăsește în cadrul unui ansamblu de activități procesuale comune, cum ar fi în particular: prezentarea spre recunoaștere, confruntarea, percheziția, etc. Toate acestea nu pot fi eficiente decât în măsura în care organele de urmărire penală vor avea, deja, acele aptitudini psihologice necesare la cunoașterea corectă a conduitelor umane. Doar prin cunoașterea psihologiei judiciare, criminaliștii vor putea deduce concluzii juste cu privire la acțiunile autorilor și victimelor acestora, intențiile lor, motivațiile, anticipându-se conduitele de fabricare de alibiuri, eludarea identificării, simularea, victimizarea, disimularea etc. Toate acestea sunt apte de a oferi indici de descoperire și a probării, la rândul său, a vinovăției acestora. Referitor la tactica criminalistică, stabilim faptul, că numai o referire la vârsta, activitatea complexă și multiaspectuală de ascultare a învinutului, este evidentă necesitatea de fapta cunoașterii întregului potențial psihologic al individului uman cu toate categoriile implicate în procesul judiciar.

Din aceste rațiuni, actualitatea și importanța problemei abordate în conținutul acestei teze este de natură principală, faptă care antrenează ideea unor eventuale cercetări cu caracter monografic în această materie.

Vorbind despre descrierea contribuțiilor personale și cu conturarea importanței științifice și a valenței practice a acestora. Referindu-ne la contribuțiile personale am expus, prin studiu multiaspectual, interdisciplinar și complex, – responsabilitatea penală care, în viziunea noastră și în rezultatul cercetărilor efectuate de către noi în prezenta lucrare:

- pe lângă faptul că înlătură vinovăția penală, constituie și un caz de neimputabilitate pentru fapta infracțională comisă;
- responsabilitatea penală constituie o condiție a vinovăției;
- responsabilitatea penală joacă un rol preventiv-educativ la dispunerea pedepsei, ce nu poate fi concepută decât cu referire la o persoană care are capacitatea de a înțelege semnificația amenințării pedepsei și, respectiv, a pedepsei care efectiv este aplicată;
- existența responsabilității presupune, deja, un anumit grad de dezvoltare a persoanei, dar și o stare bio-psihică, care dă posibilitate persoanei să conștientizeze și să cunoască semnificația acțiunii sale precum și să-și coordoneze, într-un anumită modalitate conduita a sa;

- la constatarea iresponsabilității penale nu este suficientă doar constatarea existenței unei afecțiuni psihice, pentru a se concluziona, deja, în favoarea iresponsabilității, dar mai este necesar să se constate, respectiv, și faptul că afecțiunea în cauză a înlăturat în mod concret capacitatea ei de înțelegere și voință;

- perioada în care se constată existența responsabilității persoanei la momentul realizării acțiunii;

- dacă la fază realizării acțiunii autorul se afla în una dintre stările care exclud vinovăția (iresponsabilitate, beție involuntară complexă etc.), el nu va fi susceptibil de răspundere penală, și, respectiv, chiar dacă urmarea social periculoasă se produce după ce a redobândit aptitudinea volitivă și intelectuală;

- dacă autorul comite acte de executare și după dispariția stării de iresponsabilitate, el va fi susceptibil de răspundere pentru aceste acte;

- așadar, va fi supus răspunderii penale persoana, care la momentul realizării comiterii acțiunii, deși nu era responsabilă, însă la un moment anterior, când persoana în cauză a fost responsabilă, a provocat într-un mod intenționat sau din imprudență cauza viitoarei sale iresponsabilități (beția sau intoxicația voluntară completă) – situație ce constituie o veritabilă excepție de la regula potrivit căreia, responsabilitatea se analizează în raport de momentul acțiunii;

- afectul reprezintă starea emoțională de scurtă durată; afectul este *patologic și fiziologic*, deosebirea fiind doar în faptul că: primul *exclue responsabilitatea persoanei*, iar al doilea – nu, persoana fiind considerată *responsabilă*;

- starea de afect constituie o stare a psihicului omului, în care acesta, deși își dă seama de acțiunile sale, în mare măsură va pierde controlul asupra acestora și aptitudinea de a le conduce, persoana acționând, de fapt, în stare de afect fiziologic;

- este prioritar de a nu confunda starea de *afect fiziologic* cu *starea de afect patologic*, când psihicul *făptuitorului se află în stare de iresponsabilitate*, adică persoana respectivă nu poate să-și dea seama de acțiunile sale ori să le conducă, și toate acestea din cauza unei tulburări psihice;

- în starea de *afect fiziologic* persoana *nu depășește limitele normalității* ea răspunde pentru acțiunile sale, dar aceasta este considerată o *circumstanță atenuantă*;

- forța emoțiilor este apreciată după o legitate, și anume: cu cât mai mare este ponderea obiectului care a provocat conflictul și mai mică cunoașterea unor acțiuni de soluționare a acestuia, cu atât mai grave sunt circumstanțele care au generat afectul.

Descrierea contribuțiilor personale cu sublinierea semnificației teoretice și a valorii practice a acesteia. *Contribuțiile personale* se exprimă în cercetarea profundă teoretico-practică, de pe noi poziții, a regulilor de apreciere a iresponsabilității ca o cauză, care înlătură caracterul penal al faptei, a condițiilor și criteriilor de evaluare a acesteia și prin analiza unor reglementări internaționale în materie. S-a recurs la o analiză și a coraportului dintre responsabilitatea socială și responsabilitatea juridică, precum și la analiza conceptului responsabilității

reduse în legislația RM și, în particular, a conceptului de iresponsabilitate după vârstă. Totodată, au fost stabilite și niște limite a posibilităților de apreciere a iresponsabilității penale, și anume; iresponsabilitatea persoanei aflate în stare de afect, respectiv, problematica iresponsabilității în situația consumului de droguri sau băuturi alcoolice. S-au făcut și unele aprecieri asupra aspectelor procesual-penale a expertizei psihologico-judiciare și psihiatrică privind constatarea iresponsabilității, a stărilor conexe și a stărilor adiacente, precum și a anumitor elemente care vizează legislația internațională referitoare la iresponsabilitatea penală. Nu în ultimul rând, în context, este analizată responsabilitatea raportată la diferite categorii de infracțiuni: săvârșite în stare de ebrietate, săvârșite în stare de afect, nepenalizarea cauzelor cu implicarea persoanelor grav bolnave etc.

Baza legală și empirică a studiului este formată din: a) normele Părții Generale și normele Părții Speciale a Codului penal; b) practica judiciară; c) hotărârile Plenului CSJ; d) reglementările penale din legislațiile unor țări străine. *Baza științifică* a cercetării este reprezentată din lucrările autorilor autohtoni și ai celor străini (e.g. României, SUA, Poloniei, Belgiei, Greciei, Spaniei, Austriei, Germaniei, Cehiei, Franței, Italiei, Portugaliei, Slovaciei, Ungariei, Japoniei, Federației Ruse etc. *Baza cercetării de natură științifică* în materia iresponsabilității penale, o constituie atât în doctrina juridico-penală, inclusiv operele reputaților autori contemporani din Republica Moldova, România, precum și din alte state. Astfel, că *baza empirică și legală* a studiului o constituie: normele legislației penale și extrapenale în vigoare a Republicii Moldova a României și în domeniul a iresponsabilității penale; sondajele empiric, prevederile normelor internaționale în domeniul protecției juridice persoanelor cu dizabilități cu handicap mintal; experiența legislativă a unor state străine în domeniul protecției juridico-penale a persoanelor iresponsabile din punct de vedere penal.

Semnificația teoretică a tezei: Prezenta lucrare constituie o incursiune teoretico-științifică de importanță deosebită pentru doctrina dreptului penal. Teza conține diverse abordări (unele de pe poziții noi) a regulilor care se exprimă prin importanța și semnificația cercetărilor științifice, care au constat în faptul, că rezultatele pot servi ca un reper pentru stabilirea riguroasă și aprecierea adecvată a conceptului iresponsabilității penale la aprecierea diferitor categorii de infractori și abordările date prin prisma acestor aspecte subiectiv-obiective pentru o abordare socială complexă, care necesită a fi corelată într-un mod interdisciplinar pentru o mai bună profilaxie, prevenire individuală și de resocializare a infractorului. Respectiva cercetarea științifică se racordează la reglementările juridice susceptibile și principiului de generalizare în cercetarea dată, realizându-se, în acest mod, într-o combinare a practicii și teoriei dreptului penal.

Fără îndoială, prezenta lucrare denotă valoare teoretică, având puterea de a trezi interesul oamenilor de știință în familiarizarea cu conținutul său. Din aceste

motive, suntem de părere că lucrarea de față poate constitui un suport științific edificator pentru doctrina de specialitate, atât din țară, cât și de peste hotare.

Valoarea tezei respective de doctorat este una practică: rezidă în identificarea adecvată și tălmăcirea conexă și multiaspectuală a instituției iresponsabilității penale, prevăzute în Codul penal al Republicii Moldova și în cel al României. Astfel că prin intermediul problemei științifice importante soluționate și a contribuțiilor personale efectuate de către noi, la elaborarea respectivei teze de doctor, în contextul lucrării s-a ajuns la conturarea unui concept complex asupra iresponsabilității penale, contribuindu-se atât la completarea cercetărilor științifico-penale, procesual penale, și a studiilor integrate în domeniul altor discipline cum ar fi cele criminalistice, ale psihiatriei și a psihologiei judiciare, dar cât și la cele criminologice în materia respectivă, în vederea realizării unei activități eficiente de prevenire speciale și individuale și combatere a infracționalității de către organele judiciare.

Elementul practic și cu o valoare aplicativă evidentă pentru organele de resort mai constă și în aprecierea criteriilor de distincție a stărilor de *responsabilitate penală, responsabilitate penală redusă și a iresponsabilității penale*, dar și a *stărilor afectiv emotive, stărilor de beție (alcool sau consumul substanțelor psihotrope)* relevante aprecierilor și delimitărilor acestor stări ale persoanelor, atât pentru aplicarea corectă a normelor juridico-penale din legea penală a Republicii Moldova și a României, cât și pentru practica judiciară și cea de urmărire penală, cât și pentru dezvoltarea pentru viitor a științelor penale. De asemenea observarea imperfecțiunilor din cadrul legii penale de reglementare și incriminare a legislației pentru viitor; concluziile și recomandările expuse în cadrul tezei de doctorat sunt și pot fi aplicabile, ba chiar și recomandabile, pentru organele de drept și de desfășurarea activităților practice.

Din perspectivă practică, prezenta lucrare poate contribui în activitatea celor abilitați să aplice legea penală la buna apreciere a persoanelor care comit infracțiuni în stare de iresponsabilitate.

Lucrarea prezintă relevanță practică, îndeosebi, avându-se în vedere faptul supunerii analizei unui număr suficient de mare de hotărâri judecătorești și a altor acte procesuale. În rezultat, sunt formulate soluții/recomandări practice utile celor abilitați cu aplicarea legii dar și la creația legislativă.

Date privind aprobarea rezultatelor

Ca reper atât în activitatea didactică, cât și în cea practică lucrarea este una binevenită ca un punct de reper pentru juriștii preocupați de conceptul personalității infractorului. Concluziile și concepțiile de esență ale tezei de doctorat au fost expuse prin cadrul mai multor cercetări științifice, presupunând, în același timp, subiectul unor teze prezentate la forurile științifice internaționale și naționale, precum și la ședințele catedrei Drept Public a ULIM, în anii 2008-2020.

Rezultate obținute și indicarea limitelor, cu aprecierea problemelor și situațiilor rămase nesoluționate. Rezultatele obținute sunt limitate multidirecțional:

a) cercetarea prin respectiva temă a tezei de doctorat, în conformitate cu specialitatea științifică aleasă, o abordare științifică care a fost axată, în mod exclusiv, doar pe analiza juridico-penală a **iresponsabilității penale**; b) natura juridico-penală a infracțiunilor comise de către persoane cu dizabilități cu handicap mintal, adică iresponsabile sau fără discernământ nu exclude, nici pe departe, și o cercetare suplimentară asupra acestor categorii de persoane în materia strictă de reabilitare sau resocializare și reintegrare socială a acestora în ce privește problematica altor discipline, de natură criminologică, psihologică, psihiatrică și de drept execuțional penal; c) persoanele iresponsabile, din punct de vedere penal, ne exclud și o necesitate de cercetare suplimentară din perspectiva drepturilor lor constituționale și de materie ale drepturilor omului, dar și cele ale bio-eticii medicale. Deși noi, în mod tangent și conex, am efectuat careva tangențe și abordări în lucrarea noastră și la aceste aspecte, totodată, în urma cercetărilor întreprinse am reușit să obținem și unele date interdisciplinare la fundamentarea esenței conceptului juridico-penal care au contribuit semnificativ la fundamentarea aprecierii noțiunii de **iresponsabilitate penală**.

RECOMANDĂRI:

Recomandări cu caracter generic:

La stabilirea caracterului afectului (fiziologic sau patologic), Unul dintre momentele importante este cel vizat de *circumstanțele* și rolul lor în *provocarea stării de afect*. Respectiv, forța emoțiilor se recomandă a fi calculată după următoarea formulă unde: $E = V(In-Ip)$. E – este forța emoțiilor, V – valoarea, necesitatea care a determinat-o, In – informația pe care trebuie să o posede subiectul pentru a-și rezolva conflictul, Ip – informația pe care el o posedă. Cu cât mai mare este ponderea obiectului care a provocat conflictul și mai mică cunoașterea unor soluții de rezolvare a lui, cu atât mai grave sunt circumstanțele care au generat afectul.

Jurisprudența CtEDO a elaborat anumite norme și a constatat că dreptul la un proces echitabil nu prescrie obligația instanțelor naționale de a numi experți la solicitarea apărării, atunci când opinia expertului numit de judecată susține constatările procurorului. Totuși, CtEDO nu ezită să aplice art. 6 par. 3 lit. d) analogic cu modalitatea de aplicare a *expertizelor, dacă aparențele sugerează, în mod obiectiv, că expertul are un rol de martor al învinuirii*.

Se impune includerea în uzul normativ al CP RM a instituției *cauzelor de neimputabilitate*. Acest fapt este determinat de argumentele existente în favoarea distincției dintre cazurile care înlătură caracterul penal al faptei și cauzele de neimputabilitate. Or, argumentele, în favoarea reintroducerii în doctrina românească a acestei instituții, au vizat, inclusiv, armonizarea legislației penale naționale cu cea a țărilor din Uniunea Europeană (italiană, spaniolă, germană, franceză, belgiană etc.).

Urmărirea penală, în privința acestor persoane, *ar putea fi suspendată condiționat*, însă, deseori aceste persoane, fiind numite la expertiza legală psihiatrică rămân timp îndelungat arestate în așteptarea deciziei judecătii, *pentru a fi eliberate de sub arest și incluse într-un program de tratament specific*, ce, după noi, constituie o încălcare a art. 3 CEDO. Legislația procesual-penală în vigoare, care prevede efectuarea cercetării în cauzele cu privire la săvârșirea faptelor socialmente periculoase de către persoanele recunoscute iresponsabile și aplicarea față de ele a măsurilor de constrângere cu caracter medical, nu reglementează pe deplin unele probleme, fapt care impune identificarea anumitor coerențe de ordin aplicativ ce duc, evident, la încălcarea art. 7 CEDO.

Art. 23 CP RM nu reglementează trimiterea la tratament prin constrângere până la ieșirea din starea *psihotică*, cu rezolvarea ulterioară a responsabilității sau iresponsabilității persoanelor care s-au îmbolnăvit de *o boală psihică după comiterea infracțiunii*. Or, se întâlnesc cazuri, când bolnavii psihici sunt reținuți pentru comiterea unei infracțiuni mai puțin grave sau ușoare și care nu prezintă pericol social. Prevederile sunt lacunare în ceea ce privește art. 95 alin. (2) CP RM sau cel puțin omisive în privința faptului că după cum se menționează în alin. (2) Persoana care, s-a îmbolnăvit de o boală gravă, alta decât cea specificată la

alin.(1), **până la pronunțarea sentinței sau în timpul executării pedepsei**, va putea fi eliberată de executarea pedepsei de către instanța de judecată, și care va împiedica la rândul său executarea pedepsei. Propunerea de **lege ferenda** este ca: „Persoana **care, până** la săvârșirea infracțiunii, cât și **după săvârșirea infracțiunii** sau **în timpul executării pedepsei**, s-a îmbolnăvit de o boală gravă, alta decât cea specificată la alin. (1), ce împiedică executarea pedepsei, poate fi liberată de executarea pedepsei de către instanța de judecată”.

Se consideră necesar de reglementat în CP a RM trei cauze care exclud responsabilitatea: iresponsabilitatea, beția și minoritatea, care urmează a fi denumite **cauze de neimputabilitate**.

Se recomandă soluționarea problemei eficientizării răspunderii penale în anumite cazuri, prin includerea în legea penală a unor reglementări referitoare la situația de exonerare de răspundere penală în anumite cazuri, în special în cazul beției involuntare complete. Or, prin norme speciale se impune prevederea excluderii aplicării dispozițiilor legii penale datorită iresponsabilității persoanei care a consumat alcool și care se află într-o stare tulbură a conștiinței sale și a săvârșit o infracțiune. În opinia noastră, poate fi inspirat textul legii din reglementarea penală româna.

Există un complex de probleme determinate, care invocă specificul procedurii penale în cauzele care vizează persoanele cu anomalii psihice. Se recomandă evidențierea în capitol separat al CPP RM, cu denumirea marginală de „Procedura penală specială în cauzele privind persoanele care au comise infracțiuni fiind cu anomalii psihice”.

Unele recomandări de lege ferenda în Codul Penal al Republicii Moldova:

Articolul 23 Excluz.

Capitolul III¹. CAUZE DE NEIMPUTABILITATE

Articolul 402 **Iresponsabilitatea**

Nu va fi pasibilă de răspundere și pedeapsă penală, persoana dacă în timpul săvârșirii unei fapte socialmente periculoase și prejudiciabile, era în stare de iresponsabilitate, adică, aceasta nu putea să conștientizeze acțiunile sau inacțiunile sale, ori nu le putea dirija din cauza unei tulburări psihice temporare, a unei boli psihice cronice sau a altei stări patologice. În temeiul unei hotărâri ale instanței de judecată, în raport cu o asemenea persoană, vor putea fi dispuse măsuri de constrângere cu caracter medical.

Nu va fi pasibilă de răspundere și pedeapsă penală, persoana care a comis infracțiunea în stare de responsabilitate, dacă înainte de pronunțarea sentinței de către instanța de judecată, această persoană s-a îmbolnăvit de o boală psihică care a lipsit-o de posibilitatea de a-și conștientiza propriile sale acțiuni și a fi stăpân pe ele. În temeiul hotărârii instanței de judecată, în raport cu o asemenea persoană vor fi dispuse măsuri de constrângere cu caracter medical, iar ulterior, după

însănătoșire, aceasta va putea fi supusă răspunderii și pedepsei penale, dacă nu vor exista alte impedimente legale, în acest sens, în privința acesteia.

Dacă în momentul provocării stării de iresponsabilitate, făptuitorul a dorit, acceptat sau nu a prevăzut, deși putea și trebuia să prevadă comiterea infracțiunii pe care ulterior a săvârșit-o în stare de iresponsabilitate, în cazul în care a prevăzut și a dorit sau a acceptat comiterea faptei, acestuia îi va fi imputată cu titlu de intenție, în caz contrar, se va menține în sarcina lui o infracțiune comisă din imprudență, în măsura în care, conform codului penal, fapta comisă este incriminată și în această modalitate.

Articolul 40³ **Intoxicația**

Nu este imputabilă incriminată de legea penală fapta săvârșită de persoana care, în momentul comiterii acesteia, nu putea sau nu era în stare să-și dea seama de acțiunile sau inacțiunile sale, ori nu putea să le controleze, din cauza intoxicării involuntare cu alte substanțe psiho-active sau cu alcool.

Va fi imputabilă intoxicarea voluntară cu alte substanțe psiho-active sau cu alcool, dacă infracțiunea comisă este diferită de cea pe care **autorul și-a propus-o, el va răspunde pentru o faptă din imprudență și nu pentru o infracțiune intenționată**, în măsura în care nu a prevăzut sau acceptat posibilitatea comiterii acesteia **în perioada provocării stării de iresponsabilitate**.

Articolul 40⁴ **Minoritatea**

Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârșită de un minor, care în perioada săvârșirii acesteia, nu întrunea condițiile prevăzute de lege pentru a fi supus răspunderii penale.

Articolul 95 alin. (2) CP RM.: „Persoana **care, până** la săvârșirea infracțiunii, cât și **după săvârșirea infracțiunii** sau **în timpul executării pedepsei**, s-a îmbolnăvit de o boală gravă, alta decât cea specificată la alin. (1), care este de natură a împiedică executarea răspunderii și a pedepsei penale, de către instanța de judecată, va putea fi liberată de executarea pedepsei”.

Articolul 134¹². Starea de ebrietate

Starea de ebrietate poate fi: totală sau parțială, voluntară și involuntară

Recomandări cu caracter de lege ferenda în CP al României:

Articolul 28 Iresponsabilitatea

Nu este pasibilă de pedeapsă persoana care, deși a comis fapta social periculoasă în stare de responsabilitate, dar înainte de pronunțarea sentinței de către instanța de judecată aceasta s-a îmbolnăvit de o boală psihică care a lipsit-o de posibilitatea să conștientizeze acțiunile ori inacțiunile sale, sau de a le stăpâni. În baza hotărârii instanței de judecată față de o asemenea persoană, se vor putea dispune: aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical, iar după însănătoșire aceasta va putea fi supusă pedepsei penale, dacă nu vor exista alte impedimente legale în acest sens în privința acesteia.

Dacă în momentul provocării iresponsabilității, inculpatul fie a dorit, acceptat sau nu a prevăzut, deși putea și trebuia să prevadă, comiterea infracțiunii

pe care ulterior a săvârșit-o în stare de iresponsabilitate, în cazul în care a prevăzut și a dorit sau a acceptat comiterea acestei fapte, acestuia îi va fi imputată infracțiunea cu titlu de intenție, în caz contrar, se va reține în sarcina ei o infracțiune comisă din culpă, în măsura în care fapta comisă este incriminată în prezentul Cod, în această modalitate.

Sugestii privind potențialele direcții viitoare de cercetare în legătură cu tema abordată sau planul de cercetări de perspectivă include în sine următoarele direcții de cercetare sau repere:

- Infracțiunile comise în stare de consum de alcool și alte substanțe.
- Starea de afect existentă la infracțiunile comise cu violență.
- Eroarea juridică și influența ei asupra responsabilității penale.

Propuneri de utilizare a rezultatelor obținute în domeniile socio-cultural și economic: în practica persoanelor îndrituite să realizeze aplicarea legii penale (ofițeri de urmărire penală, procurori și judecători); în activitatea legislativă, fiind utile legiuitorului în procesul de îmbunătățire calitativă și continuă a cadrului normativ aferent; în procesul de instruire a studenților și masteranzilor din cadrul Facultăților de drept din instituțiile de învățământ superior, a doctoranzilor din cadrul Școlilor doctorale, precum și a audiențelor din cadrul Institutului Național al Justiției.

BIBLIOGRoAFIE

1. Barbăneagră A., Alecu, Gh., Berliba V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. (Annotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale)*. Chișinău: Sarmis, 2009. 860 p. ISBN 978-9975-105-20-0
2. Alecu Gh. *Drept Penal. Partea generală*. Constanța: Europolis, 2005. 562 p. ISSN 1814-3199.
3. Alecu Gh. *Instituții de Drept Penal. Partea generală și partea specială*. Constanța: Ovidius University Press, 2010. 671 p. ISBN: 9975-70-370.
4. Antoniu G. *Infrațiuni contra persoanei, în Codul penal comentat și adnotat. Partea generală*. De T. Vasiliu et.al. București: Ed. Științifică, 1972, p.124. ISBN 9975-935-37-0.
5. Antoniu G. *Partea generală a Codului Penal într-o viziune europeană*. În: RDP, 2004, nr.1, București. ISBN: 9975-70-370.
6. Antoniu G. *Sistemul cauzelor care înlătură vinovăția*. În: *Revista de drept penal*, 1994, nr.2, București, p. 31. ISBN: 978- 606-673-341-0.
7. Antoniu G. *Tipicitate și antijurisdicție*. În: RDP, 2004, nr. 2, p. 19. ISBN: 9975-70-370.
8. Antoniu G. *Vinovăția penală*. București: Ed. Academiei, 1995. ISBN: 978-606-673-341-0.
9. Antoniu G., Bulai C., Chivulescu G. *Dicționar juridic penal*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976. 288 p.
10. Antoniu G., Popa M., Daneș Ș. *Codul penal pe înțelesul tuturor*. București: Ed. Politică, 1970. 464 p. ISBN 9975-935-37 -0.
11. G. Antoniu, *Tentativa*, Ed. „Societății Tempus”, București, 1996, p.312.
12. Apostol P. *Norma etică și activitatea normată*. București: Ed. Științifică, 1968.
13. Baci Gh. *Medicină legală*. Chișinău: Ed. Ruxanda, 1999, p. 169. (ISBN 978-9975-149-88-4).
14. Barac L. *Răspunderea și sancțiunea juridică*. București: 1977.
15. Barac L. *Teoria generală a dreptului*. Reșița: Universitatea Eftimie Murgu, 1993, p.115.
16. Barbac C. *Delimitarea afectului fiziologic de afectul patologic și rolul acestuia la calificarea infracțiunii de omor*. În: RND, 2004, nr. 10, p. 5.
17. Barbac C. *Responsabilitatea persoanei aflate în stare de afect fiziologic*. În: RND, 2004, nr. 9, p. 53.
18. Basarab M. *Drept penal. Partea generală*. Iași: Fundația „Chemarea”, 1992. 978-973-1836-67-6
19. Beliș V., *Medicină legală. Curs pentru facultățile de științe juridice*, Casa editorială Odeon, București, 1999, pag. 161. (ISSN 1814-3199).

20. Bică Gh., Griga I., Paraschiv G., Alecu G. Drept Penal. Partea general. Ediția a II-a. București: Editura Fundației România de Măine, 2008. ISSN 1814-3199.
21. Bogdan S. Criminologie. Cluj-Napoca: Sfera, 2005.
22. Borodac A. Drept penal. Partea generală. Chișinău: 1994. ISBN: 9975- 9788-7-8.
23. Boroș A. Drept penal. Partea general. București: Ed. C. H. Beck, 2006. ISBN: 978-606-18-0939-4.
24. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Dreptul penal. Partea generală. Ediția a III-a. Chișinău: Ed. Cartier Juridic, 2006. 624 p. ISBN 978-9975-53-083-5
25. Brînză S. Infracțiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei. Chișinău: USM, 1999. . ISBN: 9975-79-324- X.
16. Bujor V. Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei. Chișinău: 2003. ISBN: 978- 9975-4360-2-1.
17. Bujor V., Șleahțișchi V. Omorul și vătămarea gravă a integrității corporale. Chișinău: 2003. ISBN: 978- 9975-4360-2-1.
18. Bulai C. Manual de drept penal. București: Ed. All Beck, 1997, 459 ISBN 973- 9229-74-3.
19. **(Banu) Șomicu Marcela**, Mariș Alexandru, Iresponsabilitatea penală, Monografie. Chisinau 2017, Ed. USEM p.214. 19 c.a. (ISBN 978-9975152-10-5); **(Banu) Șomicu Marcela**, Infracțiunile în stare de afect - Institutul de Economie Națională, București 2014;
20. Beldiga C., Cojocaru, V., Dandar O., Învăț să fii. Ghid pentru psihologi școlari, diriginți, profesori. Chișinău: Didactica Pro, 2006. ISBN 5-88550-040-1, p. 148.
21. **Banu (Șomicu) M.**, Considerații generale privind violența și starea de afect în Revista: Studii de Securitate Publică, volumul 4, numărul 1(13) 2015, Ianuarie – Martie, publicație academică trimestrială editată de Departamentul de Poliție din cadrul Facultății de Poliție a Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza” București, în colaborare cu Asociația Română pentru Studii Judiciare și Securitate Publică, indexată în baze de date și cataloage internaționale. ISSN 2284-8592, ISSN-L 2248-8592, anul 2014.
22. **Banu (Șomicu) M.**, Mariș A., Răspunderea și responsabilitatea juridică-analiza conceptelor, Analele Academiei de Studii Economice a Moldovei, Ediția a XI-a, nr.1/2013, Editura ASEM, ISSN 1857-1433, Chișinău, 2013, p. 113 -121 (0,5 ca.);
23. **Banu (Șomicu) M.**, Mariș A., Corelația conceptelor de iresponsabilitate penală, Analele Academiei de Studii Economice a Moldovei, Ediția a XI-a, nr. 2/2013, Editura ASEM, ISSN 1857-1433, Chișinău, 2013, p. 66-70 (0,4 ca.);

24. **Banu (Șomicu) M.**, Responsabilitatea și iresponsabilitatea, responsabilitatea redusă în dreptul penal. Conferință internațională Științifică Practică - Abordări europene în cercetare și inovare 9-12 octombrie 2014, Universitatea de Studii Europene din Moldova. ISSN 2344-1106, p. 106-110 (0,4 ca.);
25. **Banu (Șomicu) M.**, Infracțiunile în stare de afect, Materialele simpozionului organizat de Institutul Național de Criminalistică din cadrul I.G.P.R. și Asociația Criminaliștilor din România Simpozioane juridică: "Mijloacele de probă criminalistice" București, 23 aprilie. 2014, p. 11-17 (0,6 ca.);
26. **Banu (Șomicu) M.**, Expertiza constatării iresponsabilității, Conferință științifică Internațională - Chișinău, Academia de Științe a Moldovei în colaborare cu Universitatea Națională din Odesa, Universitatea de Drept din Kiev și Universitatea Rusa de Prietenie a Popoarelor, 2013, p. 97-105 (0,4 ca.);
27. **Banu (Șomicu) M.**, Masurile de constrângere cu caracter medical aplicate alcoolicii și narcomanilor s-au punerea lor sub curatelă, Analele Științifice ale Universității de Studii Europene din Moldova, Ediția II, nr. 2/2013, ISSN 2435-1114, Chișinău, 2014, p. 35-40 (0,3 ca.);
28. **Marcela ȘOMICU (Banu)** Limitele interne ale responsabilității și iresponsabilității penale și persoanele aflate în stare de afect, p. 18; REVISTA NATIONALA DE DREPT Publicație periodică științifico-practică Nr. 2 (244), anul 22 (2021),) DOMENII DE CERCETARE: Științe juridice CHIȘINĂU – 2021, ISSN 1811-0770, E-ISSN 2587-411X Certificatul de înregistrare: nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000 Acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 19 din 06.12.2019 Tipul B
39. Cara E. Sănătatea mintală și dreptul uman. Editată de Comitetul Helsinki pentru drepturile omului din Republica Moldova și Centrul neguvernamental „Pro Uman”. Chișinău: Universitas, 2004.
40. Callewaert J., L'article 3 de la CEDH: une norme relativement absolue ou absolument relative? În: Melanges M.A. Eissen. Bruxelles: Bruylant, 1995. p. 13, p. 35. CALLEWAERT J., L'article 3 de la CEDH: une norme relativement absolue ou absolument relative? În: Melanges M.A. Eissen. Bruxelles: Bruylant, 1995. p. 13, p. 35.
41. Cara E.,Cazacu V., Mardari E., Dificultățile emiterii concluziei expertale bolnavilor în remisie valoroasă în cadrul schizofreniei, pag. 4
42. Cristescu, D. I., Reglementarea constatărilor și expertizelor medico-legale. În: „Dreptul”, nr. 2, 2002. p. 34-35.
43. Ciobanu I. Criminologie. Chișinău: Cartea Juridică, 2006, 312 p. ISBN 978-9975-3498-3-3.
44. Cioclei V., Cercetarea criminologică, Editura All Beck, Timișoara, 1998, pag. 15

45. Ion Ciofu, M.Golu, C.Voicu, Tratat de psihologie, vol. I., Editura Academiei R.S.R., București, 1978, p. 215-291.
46. Daneș Ș. Considerații asupra circumstanței atenuante a provocării. În: RRD, 1984, nr. 5, p. 211.
47. Dănescu G., Tomorug E. Probleme judiciare în
48. Florea M. Responsabilitatea acțiunii sociale. București: 1976.
49. Florea V. Beția și încălcarea dreptului. Chișinău: 1985.
50. Macari I. Drept penal al Republicii Moldova. Partea special. Chișinău: USM, 2003. 398 p. . ISBN: 9975-70-247-3.
51. Mariș A. Dreptul penal. Partea general. Vol. I. Chișinău: 2002.
52. Mircea I. Vinovăția în dreptul penal roman. București: Ed. "Lumina Lex", 1998.
53. Mirișan V. Considerații privind unele cauze care înlătură caracterul penal al faptei. Zalău: GIL, 1996. 220 p.
54. Nacu Al., Nacu A. Psihiatrie judiciară. Chișinău: F.E.P. „Tipografia Centrală”, 1997, p. 27.
55. Nistoreanu G., Boroi A. Drept penal român. Partea specială. București: 2002. ISBN 973-655-182-2. 128.

ADNOTARE
BANU (ȘOMICU) Marcela. IRESPONSABILITATEA PENALĂ.
Teză de doctor în drept. Chișinău, 2022.

Specialitatea științifică: 554.01 - Drept penal și execuțional penal.

Structura tezei: introducere, 3 capitole, recomandări și concluzii generale, bibliografia din 384 titluri, 3 anexe, 183 pagini de text de bază. Rezultatele de bază se regăsesc publicate în 11 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: personalitate, iresponsabilitate, responsabilitatea, responsabilitatea redusă, personalitate a infractorului, prevenire individuală, prevenire generală a infractorilor și a infracțiunilor.

Domeniul de studiu. Teza de doctorat are o descriere interdisciplinară, aparținând domeniului dreptului penal, criminologiei și psihologiei judiciare.

Scopul și obiectivele lucrării. *Scopul tezei* - analiza juridico-penală a iresponsabilității prin prisma reglementărilor, în această materie, adoptate în RM și România, precum și în ipoteza unui ansamblu de cunoștințe de natură psihologică, criminologică, psihiatrie judiciară, medicină legală etc.

Obiectivele cercetării: analiza materialelor științifice publicate în RM și în alte state, referitoare la responsabilitate, iresponsabilitate și responsabilitatea redusă; clarificarea limitelor de delimitarea conceptuală între categoriile juridice de *răspunderea penală, responsabilitate și iresponsabilitate*; identificarea și clarificarea conceptuală a corelației între iresponsabilitatea penală și cauzele care înlătură caracterul penal al faptei (cauzele justificative); interpretarea doctrinară a cauzelor care înlătură responsabilitatea penală; evaluarea teoretică a conceptului de responsabilitate redusă; evaluarea științifică a condițiilor, criteriilor și efectelor iresponsabilității penale; cercetarea legislației RM și a celei internaționale în materia fundamentării instituționale a categoriei juridice de *iresponsabilitate*; identificarea și investigarea științifică a etapelor expertizei medico-legale psihiatrice a adultului, precum și a multiplelor nuanțe, care vizează aspectele procesual-penale privind expertiza judiciară; evaluarea teoretico-practică a asistenței psihiatrice în RM; analiza comportamentului duplicitar din perspectivă medico-legală; înaintarea unui ansamblu de concluzii și recomandări, în vederea ajustării legislației penale la premisa eficientizării actului de justiție penală, în contextul faptelor prejudiciabile comise de către persoanele iresponsabile și cu responsabilitate redusă.

Noutatea și originalitatea științifică. Teza de doctorat se conturează prin promovarea unor abordări și viziuni de ansamblu inovatoare, sintetice și interdisciplinare asupra iresponsabilității penale și a noțiunilor care o interconectează la sistemul normativului penal. Lucrarea de doctorat se înscrie printre studiile puține la număr în acest aspect științific, care se referă la tratarea complexă a aspectelor legate de iresponsabilitatea penală. Este novațională aprecierea printr-un tratament conceptual nou al iresponsabilității penale în raport cu legislația în vigoare a RM și a României, acest tratament juridico-penal fiind configurat prin interpretări complexe și multiaspectuale a unor definiții ori expresii incidente acestui subiect analizat.

Problema științifică importantă soluționată constă în elaborarea unui cadru conceptual complex și temeinic în ceea ce privește iresponsabilitatea penală (ținând cont de cadrul normativ existent, de practica judiciară în materie, precum și de bunele practici legislative), fapt ce a condus la evidențierea unor curenți normative și a unor dificultăți practice de încadrare a unor atare infracțiuni și, în consecință, la propunerea unor sugestii legislative capabile să contribuie la îmbunătățirea cadrului normativ, tocmai în vederea direcționării practicienilor dreptului penal spre o corectă calificare a infracțiunilor comise în stare de responsabilitate, responsabilitate redusă și iresponsabilitate.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării rezidă în *elaborarea și fundamentarea științifică* a cadrului conceptual privind iresponsabilitatea penală, *fapt care contribuie* la clarificarea rolului, locului, condițiilor și efectelor acestei instituții ca bază sau fundamenta *per a contrario* a răspunderii penale subiective *orientându-se* spre aplicarea legislației penale în strictă corespundere cu principiile subiective care au determinat, condiționat și promovat actul prejudiciabil comis.

Semnificația teoretică a investigațiilor științifice a constat și în faptul că anume aceste rezultate și pot servi ca un reper pentru stabilirea și aprecierea adecvată a iresponsabilității penale în cazul diferitor categorii de infractori, priviți prin prisma unor aspecte obiectiv-subiective și o abordare complexă, corelată la un nivel interdisciplinar, pentru o mai bună prevenire individuală și resocializare a persoanelor în general și cu deficiențe psihice în special.

Valoarea aplicativă. Cercetarea științifică se înglobează și se integrează generalității și principalității reglementărilor juridice în materia investigată, realizându-se o combinare dintre teoria și practica dreptului, pentru ca, în cele din urmă, să-și aducă aportul atât la clarificarea unor alegeri sau opțiuni, puncte de vedere din doctrină, abordabile la înlăturarea unor soluții ale jurisprudenței incorecte la soluționarea unor probleme de drept, întru stabilirea unor practici judiciare unitare, sau univoce și omogene în cadrul materiei date, cât și la perfecționarea prevederilor normative apreciate ca fiind necorespunzătoare în material de responsabilitate, iresponsabilitate penală și cele cu responsabilitate redusă.

Implementarea rezultatelor științifice. Lucrarea în cauză ar putea constitui un punct de sprijin atât în desfășurarea activității didactice, cât și în cea a practicii judiciare a juriștilor preocupați de tematica personalității infractorului. Conceptiile și concluziile care au stat la baza prezentei teze de doctorat au fost expuse prin conținutul și contextul mai multor lucrări științifice, care au constituit, în același timp, subiectul unor expuneri științifice prezentate la conferințe științifice naționale și internaționale, precum și la ședințele catedrei Drept Public a Universității Libere Internaționale din Moldova în anii 2008-2020.

АННОТАЦИЯ

БАНУ(ШОМИКУ) Марчела, „НЕВМИНЯЮЩЬ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНЕ”,

Диссертация на соискание ученой степени доктора права,

Специальность 554.01 – Уголовное право и уголовно-исполнительное право. Кишинёв, 2022

Структура диссертации: введение, 3 главы, общие выводы и рекомендации, библиография состоящая из 384 наименований, 183 страниц основного текста. Результаты опубликованы в 11 научных работах.

Ключевые слова: личность, невменяемость, вменяемость, ограниченная вменяемость, личность преступника, индивидуальная профилактика, общая профилактика преступников и преступлений.

Область исследования: диссертация относится к области уголовного права, в особенности, к основной части, а также специальной части криминологии и юридической психологии.

Цель диссертационного исследования и задачи исследования: анализ научных материалов, опубликованных в Республике Молдова и других странах, в отношении невменяемости, вменяемости, ограниченная вменяемость; уточнение границ понятийного разграничения юридических категорий уголовной ответственности, невменяемости и вменяемости; выявление и концептуальное уточнение соотношения преступной невменяемости и причин, снимающих преступный характер деяния (оправдательных причин); доктринальное толкование дел, снимающих или исключающее уголовную ответственность; теоретическая оценка концепции ограниченная вменяемость; научная оценка условий, критериев и последствий уголовной невменяемости; исследование законодательства РМ и международного права в вопросе институционального обоснования правовой категории невменяемости и; научное выявление и исследование стадий судебно-психиатрической экспертизы взрослого человека, а также многочисленных нюансов, направленных на уголовно-процессуальные аспекты судебной экспертизы; теоретико-практическая оценка психиатрической помощи в Республике Молдова; анализ двуличного поведения с судебно-медицинской точки зрения; представление комплекса выводов и рекомендаций с целью приведения уголовного законодательства в соответствие с принципом эффективности уголовно-правового акта в контексте причинения вреда деяниями, совершенными в состоянии невменяемости и лицами с ограниченной вменяемостью.

Научная новизна и оригинальность результатов и полученных выводов исследования: Научная новизна и оригинальность. Докторская диссертация формируется путем продвижения инновационных, синтетических и междисциплинарных подходов и обзоров уголовной невменяемости и понятий, которые связывают ее с системой уголовного права. Докторская диссертация является одним из немногих исследований в этом научном аспекте, в котором речь идет о комплексной трактовке аспектов, связанных с уголовной невменяемостью. Инновационно оценивать через новую концептуальную трактовку уголовной невменяемости применительно к действующему законодательству Республики Молдова и Румынии, причем эта уголовно-правовая трактовка настраивается за счет сложных и многогранных интерпретаций некоторых определений или выражений, присутствующих данному анализируемому предмету. .

Решенный важный научный вопрос состоит в разработке комплексной и тщательной концептуальной основы уголовной невменяемости (с учетом существующей нормативной базы, судебной практики по данному вопросу, а также передовой законодательной практики), что привело к выявлению некоторых нормативных недостатков и некоторых практических трудностей квалификации таких преступлений и, как следствие, внесение законодательных предложений, способных способствовать совершенствованию нормативной базы, именно с целью ориентировать правоприменителей на правильную квалификацию преступления совершенными в состоянии невменяемости и лицами с ограниченной вменяемостью.

Теоретическая значимость и практическая применимость результатов исследования. Теоретическая значимость и прикладная ценность работы заключаются в разработке и научном обосновании понятийного аппарата уголовной невменяемости, что способствует выяснению роли, места, условий и следствий этого института как основы *per a contrario* субъективной уголовной ответственности, ориентированной на применение уголовного законодательства в строгом соответствии с субъективными принципами уголовной ответственности, определившими, обусловившими или способствовавшими совершенному социально опасному деянию. Теоретическая значимость научных исследований заключалась еще и в том, что полученные результаты могут служить ориентиром для установления и адекватной оценки уголовной невменяемости в отношении разных категорий преступников, рассматриваемых через призму объективно-субъективных аспектов и комплекса подход, соотносимый с междисциплинарным уровнем, для более эффективной индивидуальной профилактики и ресоциализации людей вообще и с умственной отсталостью в частности.

Практическая применимость исследования: встраивается и интегрируется в общность и принцип правового регулирования в изучаемом вопросе, добиваясь сочетания теории и практики права, чтобы, внести свой вклад как в разъяснение некоторых выборов или вариантов , точки зрения доктрины, приближающиеся к устранению некоторых решений некорректной судебной практики к решению некоторых правовых проблем, с целью установления какой-либо унитарной или однозначной и однородной судебной практики в рамках данного дела, а также к совершенствованию нормативных положений, оцененных как неадекватные с точки зрения уголовной ответственности, деяниями совершенными в состоянии вменяемость, невменяемость и лицами с ограниченной ответственностью.

Апробация результатов диссертационного исследования: Полученные результаты являются важной вехой как в дидактической, так и в практической деятельности юристов заинтересованных в личности правонарушителя. Основные понятия и выводы диссертации были выстроены на основании ряда научных работ, в то же время предметом докладов, представленных на национальных и международных научных конференциях, а также на заседаниях кафедры Публичного Права в Международном Независимом Университет Республики Молдова в течении 2008-2020 г.

ANNOTATION

BANU (SOMICU) Marcela. CRIMINAL IRRESPONSIBILITY.

Doctoral thesis in law. Chisinau, 2022.

Scientific specialty: 554.01 - Criminal and criminal executive law.

Structure of the thesis: introduction, 3 chapters, recommendations and general conclusions, bibliography of 384 titles, 3 appendices, 183 pages of basic text. The basic results are published in 11 scientific papers.

Key words: personality, irresponsibility, liability, reduced responsibility, personality of the offender, individual prevention, general prevention of offenders and crimes.

Field of study. The doctoral thesis has an interdisciplinary description, belonging to the field of criminal law, criminology and forensic psychology.

Purpose and objectives of the paper. *The purpose of the thesis* - the legal-criminal analysis of irresponsibility in the light of the regulations, in this matter, adopted in the Republic of Moldova and Romania, as well as under the assumption of a set of knowledge of a psychological, criminological nature, forensic psychiatry, legal medicine, etc.

Research objectives: analysis of scientific materials published in the Republic of Moldova and in other states, regarding liability, irresponsibility and reduced responsibility; clarifying the boundaries of the conceptual delimitation between the legal categories of criminal liability, responsibility and irresponsibility; identification and conceptual clarification of the correlation between criminal irresponsibility and the causes that remove the criminal character of the act (justifying causes); the doctrinal interpretation of the cases that remove criminal liability; theoretically evaluating the concept of reduced responsibility; scientific evaluation of the conditions, criteria and effects of criminal irresponsibility; the research of the Republic of Moldova and international legislation in the matter of the institutional foundation of the legal category of irresponsibility; scientifically identifying and investigating the stages of the medico-legal psychiatric expertise of the adult, as well as the multiple nuances, which aim at the procedural-criminal aspects regarding the judicial expertise; theoretical-practical evaluation of psychiatric assistance in the Republic of Moldova; analysis of duplicitous behavior from a medico-legal perspective; the submission of a set of conclusions and recommendations, in order to adjust the criminal legislation to the premise of streamlining the criminal justice act, in the context of prejudicial acts committed by irresponsible persons and with reduced responsibility.

Scientific novelty and originality. The doctoral thesis outlines by promoting innovative, synthetic and interdisciplinary approaches and overviews of criminal irresponsibility and the notions that interconnect it with the criminal law system. The doctoral thesis enlists amongst the few studies in this scientific aspect, which refers to the complex treatment of aspects related to criminal irresponsibility. It is innovative the appreciation of a new conceptual treatment of criminal irresponsibility in relation to the legislation in force of the Republic of Moldova and Romania, this legal-criminal treatment being configured through complex and multifaceted interpretations of some definitions or expressions incident of this analyzed subject.

Important scientific solved problem consists in the elaboration of a complex and thorough conceptual framework regarding criminal irresponsibility (taking into account the existing normative framework, the judicial practice in the matter, as well as the good legislative practices), a fact that led to the highlighting of some normative deficiencies and some practical difficulties of classifying such crimes and, consequently, to the proposal of legislative suggestions capable of contributing to the improvement of the normative framework, precisely to direct the practitioners of criminal law towards a correct qualification of crimes committed in a state of liability, reduced responsibility and irresponsibility.

Theoretical importance and the applied value of the paper reside in the elaboration and scientific substantiation of the conceptual framework regarding criminal irresponsibility, a fact that contributes to the clarification of the role, place, conditions and effects of this institution as the basis or fundamentals *per a contrario* of subjective criminal responsibility, oriented towards the application of criminal legislation in strict accordance with the subjective principles that determined, conditioned and promoted the prejudicial committed act.

Theoretical significance of the scientific researches also consisted in the fact that these results can serve as a reference for the establishment and appropriate assessment of criminal irresponsibility in the case of different categories of offenders, viewed in the light of objective-subjective aspects and a complex approach, correlated to an interdisciplinary level, for better individual prevention and resocialization of people in general and with mental deficiencies in particular.

Application value. Scientific research is embedded and integrated into the generality and principle of legal regulations in the investigated matter, achieving a combination of the theory and practice of law, in order to, in the end, bring its contribution both to the clarification of some choices or options, points of view from the doctrine, approachable to the removal of some solutions of incorrect jurisprudence to the settlement of some legal matters, in order to establish some unitary, or univocal and homogeneous judicial practices within the given matter, as well as to the improvement of the normative provisions assessed as being inadequate in terms of liability, criminal irresponsibility and those with reduced responsibility.

Implementation of scientific results. The paper might be a support both in the teaching activity and in the judicial practice of lawyers preoccupied of the offender's personality. The concepts and conclusions that were the basis of this doctoral thesis were exposed through the content and context of several scientific papers, which were, at the same time, the subject of scientific presentations presented at national and international scientific conferences, as well as at the meetings of the Public Law department of the Free International University of Moldova (ULIM) during 2008-2020.

BANU (ȘOMICU) Marcela

IRESPONSABILITATEA PENALĂ

Specialitatea științifică: 554.01 - Drept penal și execuțional penal

Rezumatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: 29.09.2022

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar 2,0.

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Tirajul 50 ex.

Comanda nr.37.

Serviciul Editorial-Poligrafic
al Academiei de Studii Economice a Moldovei
Chișinău, MD-2005, str.Bănulescu-Bodoni 59.
Tel.: 022-402-910